

Mistificare și demistificare în discursul critic postdecembrist: strategii identitare în presa culturală post-totalitară*

Lect. dr. Nicoleta Ifrim

„Dunarea de Jos” University of Galati

Abstract: *The aim at creating a coherent identity image of the cultural Romanians rooted in the iconic paradigm mirroring the specificity of the ‘re-born’ post-totalitarian literature, in other words the collective drive for setting up a valid identity offer functional at the level of inter-national European dynamics, has displayed different debates on the use of critical strategies and criteria appropriate for this type of endeavour. The interchangeable identities, the displacement of the aesthetic relation humanness – History turning the torturer into the tortured are the main key-points of the ‘east-ethic’ distortion in which the political interplay de-forms the aesthetic function of the reading act, actually more interested in finding ‘the guilt’ than in analyzing valid fictional constructs now downplayed by the ‘moralizing’ praxis. In the context of the ‘identity reconstruction’ drive, the ‘post-traumatic memory’ displays double significance: it marks dichotomously either the anachronic overbidding of the ‘culprit writer’ myth or the selection of the ‘aesthetically resistant’ works facing the ‘inquisitory’ assault, as the articles published in România literară Revue during 1996-1997 display.*

Key-words: *post-December critical discourse, identity practices, national literature, România literară Revue*

După 1989, în încercarea de a sistematiza modelele literare reprezentative din punct de vedere național și identitar, discursul critic deschide un câmp polemic al „revizuirilor” care, de multe ori, abdică intenționat de la primatul criteriului estetic în favoarea analizei „ideologiei etice” a operei și creatorului său. Atitudinea virulent-contestată atinge, în descendența practicii *est-etice* aplicate „canonului intangibil” - fie ca este vorba de modelele formatoare ale criticii estetizante / „a-politice și non-militante” sau de scriitori neomoderniști reprezentativi - și pe autorii suspectați de „înregimentare” ideologică, realist-socialistă sau naționalist-comunistă. (Im)postura *criticului – actor / jucător*, „cârtitor” prin vocație (amintind de un complex cvasi-național definit de Eugen Simion) își construiește din propriul discurs o scenă pe care își regizează „bătăliile” îndreptate adesea contra „confrăților” de breaslă, oferind prin strategia contra-replicii un spectacol discreditant tocmai prin lipsa de coerență estetică a argumentației înlocuite, prin ricoșeu, cu cea a ierarhizărilor moral-etice. Un astfel de exemplu îl constituie disputa în jurul „dosarului Miron Radu Paraschivescu”, autorul *Cântecelor țigănești*, angajând într-o polemică acerbă pe Gh.Grigurcu, care scrie în nr.40 din 9 octombrie 1996 despre *Efectul M.R.P.*, și Ion Simuț, criticul *Familiei*, care glosează într-un număr anterior al *României literare* (nr.34 /1996) despre *Miron Radu Paraschivescu - eretic sau cabotin?* Disputa de idei alunecă de la nivelul recunoașterii poetului ca mentor al non-conformiștilor din anii 70 („un generos, un guru căutat și adorat, o instanță de gust și de promovare a creației novatoare în acei ani plini de obstacole” – Gh.Grigurcu), la postura obsesiv-îndoielnică a autorului *Jurnalului* (Ion Simuț), pentru a se stabili în spațiul predilect al revizionismului, „fața moral-civică a lui Miron Radu Paraschivescu”. [1] Sentințele sunt definitive, acordând un vot de blam operei acestuia, acum re-citite prin grila „naturii umane îndoielnice” a creatorului său. Juxtapunerea celor două nivele semnificative – *ficțiunea și discursul biografizant al ficțiunii* – „naște monștri”: „Acesta a fost, neîndoios, un dedublat, prin cele două ipostaze, de aderența la comunism și de respingere a comunismului, pe care le-a învederat alternativ sau concomitent. Un ambiguu, ca și alții, însă și un bolnav cu nervii profund zdruncinați și cu notorii ieșiri anormale (...). A fost unul dintre semănătorii minciunii, derutei, lașității, fățarniciei, pe un sol în care asemenea semințe, ocrotite de sumbra meteorologie partinică, încolțeau lesnicios. Dar, date fiind dezechilibrul său de ordin psihiatric și sinceritatea acută, dureroasă, aerul de damnat cu care și-a reflectat instabilitatea și incoerența, nu e chiar cazul cel mai reprezentativ. Nu e printre cei dintâi ce merită să fie țintuiți la stâlpul infamiei. Nu ne răfuim cu bolnavii și se cuvine a ține seama de gemetele

căinței, emise în intimitate, chiar dacă intermitent, ale unui păcătos.” [2] „Disident decepționat” sau, dimpotrivă, „exultant ideologic al comunismului, care nu șovăia a asimila, ca într-o halucinație, libertatea cu dictatura populară” (Ion Simuț), Miron Radu Paraschivescu, absolvit prin „patologia măștii dedublate” (sau „excitație maniacală” în probatoriul lui Gh.Grigurcu), pre-determină, în viziunea analistului *României literare*, un efect de amplitudine, cu rezonanță aparte în fenomenul „epurărilor” postdecembriste – ”de-tabuizarea tabuizaților”. Cu alte cuvinte, „coborârea de pe pedestal”, „de-canonizarea canonizaților”, re-discutarea „moralității” pactizanților ideologici și a „autenticității umane” a operei acestora - un program revizionist desfășurat în mai multe ”valuri” și cu mize de-conspirative clar diferențiate [3]:

1. De-structurarea modelelor, a scriitorilor / scriiturilor care, cu voia sau fără voia criticului amintit, poartă valențe identitare, de reprezentare a practicii creatoare a unei generații - „Nichita Stănescu și Marin Preda încep a fi examinați cu tot mai multă degajare - o ieșire din extazul admirativ, cultivat cu o notă de tendențiozitate oficioasă - risipindu-se atmosfera nesănătoasă, de unicitate apodictică, de supremație absolută fabricată în jurul lor, care îndemna critica la un exclusiv *drepti cazon*.”

2. De-mascarea „falșilor opozanți” și amendarea dedublării conjuncturale a măștii – „Alteori avem a face cu un abil montaj de *obediță și disidență*, slujirea necondiționată a partidului fiind bizar însoțită de o alură de neînrolare, de un impuls de emancipare. În mai gravă măsură decât la bietul M. R. P., acest aer de *agent dublu* s-a arătat la *fascinanții* precum Paul Georgescu și Alexandru Ivăsiuc.”

3. Demistificarea „conjuncturalismului nonstop”, a „adaptabilității serviabile, îndatoritoare, mereu pe fază” (Gh.Grigurcu). Camelonismul circumstanțial ca tară comportamental-morală a tipului colaboraționist este ipostaziat, în aceeași perspectivă acidă a „revizionistului” *României literare*, de Crohmălniceanu, o altă figură canonică a criticii românești – „E cazul unui Ov. S. Crohmălniceanu, metamorfozat într-un îndrumător fără prihană al unor scriitori optzeciști, care-l aclamă, uitând că acțiunea lui prototalitară, vastă și multiformă, a fost mult mai semnificativă decât, bunăoară, cea a *cabotinelui* autodeclarat, M. R. P. Ce să-i faci? Fiecare cu optica sa! Nu am putea contesta calitățile și scrierile valide ale vârstnicului critic, stabilit în Germania, însă nici n-am putea uita trecutul său penibil, care nu pare a-l stânjeni și care, în consecință, se impune a fi analizat de alții, cu condiția ca aceștia să nu sufere de o... miopie a gratitudinii.”

4. Denunțarea „cele mai primejdioase măști a compromisurilor: antumitatea”, protecția tacită a „trădătorilor” contemporani, „duplicitari” în natura lor umană, dar „securizați” de „scutul canonului” actual – „Există printre noi câțiva autori în floarea vârstei, bucurându-se de o prestanță intelectuală și, deopotrivă, administrativă, care... intimidează. Deși larg cunoscute, fluctuațiile, derapările, adaptările lor, s-ar zice că nu tocmai *de amorul artei*, sunt frecvent trecute sub o tăcere diplomatică, de nu întâmpinate cu elogii. Oare e nevoie ca un autor să plece în lumea umbrelor ca să câpătăm curajul a spune deschis ceea ce credem despre creația, atitudinile, caracterul său? Câți dintre noi cutează a lua acum în discuție nume, oricum, discutabile, ca oricare altele, de la Eugen Simion și Marin Sorescu, la Augustin Buzura, Andrei Pleșu, Mircea Iorgulescu? Pentru a le acuza, a le scuza ori pentru a le supune unei judecăți nepărtinitoare, detașate de rețeaua de relații personale ori instituționale a actualității.”

Programul critic individual astfel construit se erijează în proiect postdecembrist recuperator al „adevărurilor operei și autorilor”, mizând în realitate pe motivații non-estetice ale eșafodajului interpretativ, condiționând miza estetică a scriiturii de evidențele contextuale social-politice. Mai mult, scriitorul însuși este demonizat, biograficul / empiricul (în fapt, opțiunile ideologice ale autorului / dinamica politizantă a contextualizărilor lui intra-doctrinare, pre- sau post-decembriste) sufocând interstițiile valorice ale operei în sine. Ficțiunea ca produs al imaginarului creator, în toate compartimentele sale de valoare, este

anulată de supra-ordonarea prin artefactul scriitorului ca „ficțiune ideologizată”, în realitate o re-ficționalizare legitimantă a „omului în istorie” care creditează acum actul critic în defavoarea primatului estetic. Externalizarea operei, deturnarea ei de la funcția primară de cunoaștere / re-cunoaștere a unui raport personal cu universul, mediind un sens și propunând o ipostază a experienței individului / lumii, nu poate funcționa decât ca o oglindă limitativă și deformatoare, proiectând vindicativ sentințe și nu potențialități de semnificație. „Revizuirea” în sens lovinescian, deturnată de la funcția estetizantă inițială și asumată postdecembrist ca element ordonator al „mărturiei” scriiturii care nu mai probează virtualități de creație ci, dimpotrivă, condiționările extra-literare ale spațiului ficțional intrinsec, articulează un imens „câmp de luptă” al dilemelor contemporane în care polemicile, confruntările, dilemele criticilor „jurați” inter-relaționează într-un spectacol, deseori grotesc, cu actori-scriitori care sunt puși să performeze partitura regizată a „demascării”.

Deviza „judecății nepărtinitoare”, despre care vorbea Gh.Grigurcu în programul său critic, este asumată, în nr. 42 din 23 octombrie/1996 al *României literare*, de un alt „justițiar” postdecembrist, Mircea Mihăieș, care deschide dosarul Petru Dumitriu, un „mit calp” considerat a fi prefabricat în epoca ceaușistă și supralicitat artificial după 1989. În opinia criticului, opera scriitorului plecat din țară în anii 60 se auto-discreditează prin dominanța non-valorii: „În afara unor pasaje din *Cronică de familie*, nu cred că e nimic de reținut din miile de pagini impregnate de-un realism socialist pestilențial. Nici măcar dacă în România ultimei jumătăți de veac nu ar fi existat vreun alt *mare prozator*, Petru Dumitriu nu ar ocupa acea poziție : ca în binecunoscutul banc, el ar fi ieșit pe un loc codaș chiar dacă ar fi candidat singur.” [4] Astfel de poziții critice adjuvante sunt demontate, trebuie să precizăm, prin chiar ipostaza auto-confesată a scriitorului „plasat într-o istorie” din perspectiva căreia își narează sau deconspiră propriile dileme ale „pactului social” în două splendide și relevante cărți de interviuri publicate anterior, în 1994 și 1995 [5]. Dar se pare că ideile și opțiunile expuse direct, „la prima mână” nu pot opri, prin sinceritatea confesiunii, tăvălugul revizionist. În consecință, „exilatul de la Metz” este acuzat de înscenarea post-revoluționară a unei identități dedublate, a cărei coerență internă satisface servilismul dublu direcționat - față de regimul dejist și cel cripto-comunist iliescian: „Alături de dl. A. Toma, Mihai Beniuc și alți staliniști de primă oră, el a contribuit activ și decisiv la îndobitocirea poporului român. Aceasta e o certitudine. Nu e cazul să mai explic de ce. Uluiitor e ca omul care, în interviurile date după 1990, părea să sufere fizic pentru răul pe care îl făcuse poporului său, revine în viața publică și o ia de la capăt, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Atașat valorilor comunismului, nu i-a scăpat decât un singur protagonist din galeria dictatorilor bolșevici: Ceaușescu. La sfârșit de mileniu, i-a fost dat acestui prozator de tristă faimă să facă legătura între primul conducător bolșevic al României, Gheorghiu-Dej, și ultimul supraviețuitor al doctrinei leniniste, Ion Iliescu.” [6] Anatema odată funcțională, romanul său, căruia i-ar fi trebuit recunoscute în primul rând autonomia estetică și principialitatea ficțională, suferă o insidioasă „mutație a valorilor” (care numai lovinesciană nu este), din care nu poate ieși decât perdant. „Ideologia imaginarului” este adusă la tăcere de „ideologia istoriei”, supra-dimensionată și opresivă, în perfectă consonanță cu doctrina agresivă a perioadelor luate ca unic punct de referință. Finalul articolului exclude orice drept la replică: „E dreptul (și poate datoria) d-lui Dumitriu să se comporte precum ultimul pupincurist de provincie aterizat pe covoarele moi de la Cotroceni. Dar dl. Dumitriu nu are nici un drept să interpeleze birjărește poporul român, aruncându-i, în timp ce țesală slugarnic orgoliul iliescian, disprețuitorul *Bă, ați devenit o nație de judecători!* Care judecători, domnule Dumitriu? Judecătorii care nu mai știu nimic de teroriști, de mineriade, de fraude electorale, de datorii externe făcute pentru a înarma poliția și trupele de pază ale președinției? Câți condamnați de către poporul român cunoașteți, domnule Dumitriu, din miile de nomenclaturiști care au adus, prin cinism și incompetență, la sapă de lemn un întreg popor? Care judecători, domnule Dumitriu? Intelectualitatea care acceptă salariile de

mizerie și statutul de underdog absolut, doar pentru a ridica cu un milimetru nivelul de cultură al poporului? Tineretul care e scârbit încă din adolescență de politica murdă a unui regim odios? Populația deprimată și obosită, care a ajuns, după șase ani de paradis iliescian, să facă interminabile cozi la zahar și ulei? Aceștia sunt judecătorii pe care, în ciocoismul dumneavoastră incurabil îi trageți, la indicații cotrocene, de urechi? Temeți-vă, domnule Dumitriu. Pentru că în slugărnicia respingătoare inspirată de vizita la Cotroceni nu ați putut observa că românii nu sunt o nație de judecători. Ci - poate și datorită *marilor* dumneavoastră scrieri - una de condamnați.” [7]

Avalanșa incriminatorie, feroce și contestatară, centrată asupra opțiunilor personale ale *omului* Dumitriu, cere, în virtutea unui mult-reclamat „est-etism” al „lovinescienilor” și reflexul demitizant aplicat operei, tocmai pentru a statua definitiv veridicitatea sentințelor enunțate. În consecință, în numărul următor al revistei, 43 din 30 octombrie 1996, Gabriel Dimisianu se întoarce la „realitatea textului” considerată oglindă fidelă a convingerilor auctoriale – discursul românesc nu poate decât să-i proiecteze scriitorului, în spațiul privat - ficționalizant, doctrina personală enunțată în spațiul public. În sîjalul acestei strategii, analiza lui Dimisianu amendează tezismul și tendențiozitatea romanului „scriitorului înhățat de Putere” și supralicitat, prin „beția de superlative”, ca model al literaturii române postbelice. Încă o dată, politicul interferează cu intenționalitatea actului critic, scriitura *Cronicii de familie* autodenunțându-se, în viziunea analistului, prin „schematismul recriminator” și „viziunea foiletonistic-pamfletară asupra vechii *lumi putrede*.” În plus, *Vânătoare de lupi*, *Noaptea din iunie*, *Drum fără pulbere*, *Pasărea furtunii* sunt puse definitiv la zidul infamiei propagandiste, nefiind „inventariabile critic” decât în calitatea lor de „capodopere cu semn negativ, produse desăvârșit-schematic, perfect înșurubate pe canavaua tezei despre neîncetata ascuțire a luptei de clasă. Proza d-lui Petru Dumitriu, scrisă în țară înainte de 1960, cu excepția atât de promițătoarelor nuvele din *Euridice*, este mînată de tezism și de spirit resentimentar. Cea scrisă în Occident, superioară literar, în special *Incognito*, este și ea resentimentară, în sens invers, plătind polițe morale prin intermediul unor personaje cu cheie.”[8]

În această „gâlceavă a criticilor” postdecembriști care, sub imperativul revizionist, aplică grila „ideologiei legitimize” din poza publică a „scriitorului – veleitar” în analiza „ideologiei estetice” a discursurilor ficționale, intervine Nicolae Manolescu care, în editorialele sale, temperează *ex machina* apele învolburate ale polemicilor. Este cazul articolului publicat în nr.25 din 26 iunie 1996, *Literatura*, în care inventariază trei tipuri de „atitudini” ale regimurilor totalitare față de literatură: monopolul cenzurii care anihilează orice formă rebelă de discurs literar (epoca stalinismului sovietic și deceniul 6 românesc), eludarea comportamentului restrictiv din epoca brejneviană prin publicarea clandestină și literatura *samizdat* din U.R.S.S., Cehia și Polonia, precum și alternativa discursului încifrat și codurile aluzive, simbolice și esopice din spațiul românesc. Contextul socio-dictatorial ceaușist, amplificat de cultul paranoic al personalității Conducătorului, generează breșe de evadare ale scriiturii din normele canonului doctrinar. Așa cum punctează Nicolae Manolescu în finalul intervenției sale, „Prejudicata comună este că scriitorii români au fost privilegiați de un regim pe care l-au slujit pe față și l-au bârfit pe ascuns. Este absolut fals. Scriitorii au profitat de paranoia dictatorului spre a-și consolida un anumit prestigiu social. Ei au creat o literatură care n-a fost pur și simplu una cenzurată. Literatura dintre 1965 și 1989 a fost produsul cenzurii - de la teme la limbaj - în sensul că s-a autoinventat pe sine ca să reziste cenzurii, în conținut, ca și în forme, dând naștere totodată unui nou tip de cititor, complice, în stare să-i înțeleagă mesajul deseori ascuns printre rînduri în comunism.”[9] Afirmția criticului legitimează câmpul estetic al dinamicii scriiturii în totalitarism, creditând valoric paradigma „dublului limbaj” ficțional care și-a creat propriile coduri și sisteme simbolice de semnificație, scurtcircuitând opacitatea și uniformitatea normei pentru a sensibiliza lectorul,

co-participant în această aventură. „Rezistența prin estetic” – formulă a evadării de sub tutela totalitaristă în spațiul generos-compensatoriu al textului, re-configurând manifestările individuale ale „vocii” drept strategii ale „decompensării literare” orientate asupra un sistem de opresiune maladiv – își impune prezența și „corectează” devierile „conjuncturalilor” care fac obiectul exclusiv al polemicilor vitriolante revizioniste, frizând uneori patologicul.

Cea de-a doua direcție demistificatoare care s-a manifestat în critica postdecembristă vine dinspre „ofensiva” postmoderniștilor care atacă atât paradigma neomodernistă a scriiturii, cât și vocile critice legitimizează ale acesteia. Stigmatul periferiei, discursul retrograd, ficțiunea vetustă, tematica rurală reprezintă, în viziunea acestora, principalele „puncte de slăbiciune” ale unei literaturi care nu mai poate spune nimic lectorului contemporan. *România literară* a anului 1996 găzduiește astfel de atitudini iconoclaste, temperate, în egală măsură, de articole-răspuns echilibrante. În numărul 5 din 7 februarie, Ion Manolescu propune *Un manifest postmodernist*, în fapt o pledoarie *pro domo* în favoarea unei scriituri – oglindă a „noilor timpuri” care reclamă, în subsidiar, și o frecvent invocată schimbare de mentalitate critică: literatura șaptezeciștilor / optzeciștilor ar trebui evaluată cu instrumentele unei noi critici care să eludeze, în egală măsură, „intransigența canonică a conservatorilor și permisivitatea exagerată a anti-canonicilor.” [10] „Răsturnarea modelelor”, căutarea deliberată a unui nou canon, relativizarea critică și pluri-interferența dimensiunilor scriiturii sunt noțiunile-cheie care ar trebui să gireze, insistă Ion Manolescu, „literatura novatoare” a prezentului care nu mai admite judecăți critice „impresioniste” de tipul celor care au statuat drept etalon al prozei actuale „o carte publicată... acum patru decenii.” [11] Inerția criticii este cea care ar provoca asemenea derapaje interpretative, „prejudecățile” cu funcție reprezentativă constituind un sindrom invaziv al criticii contemporane, fiind explicitată mai ales prin „neadecvarea discursului analitic la mersul literaturii și stabilirea unor tablouri axiologice care ignoră apartenența autorilor la perioade, curente și sensibilități diferite.” [12] Contribuie la această stare de fapt, notează indignat analistul, „opacitatea criticii” care manipulează subversiv pseudo-alibiuri inautentice de tipul „absența capodoperelor”, „pulverizarea epicului”, „inapetența publicului pentru noua literatură”. Demersul astfel orientat identifică două cauze fundamentale ale disfuncției interpretative actuale: „prejudecata modelului unic, întărită inconștient de reflexele politice ale vechiului sistem piramidal de tip paternalist” și „prejudecata modelului în dispersie”. Prima cauză contra-productivă menționată minimizează prin ricoșeu textele optzeciste (sunt invocate scrierile lui Nicolae Iliescu și George Cușnarencu) evaluate unilateral prin supra-grila canonică a „Părintelui omnipotent (dirijat, cu sau fără voia lui, din culisele criticii literare)”, fiind raportate procustian la opera-model a „scriitorului-instituție, autor al unei opere monumentale destinate să parcurgă rapid treptele sanctificării (...); este cazul lui Marin Preda și Nichita Stănescu, în zilele noastre. Neajunsul acestei prejudecăți stă în faptul că ea alimentează un discurs critic pe cât de inoportun, pe atât de confuz: persuasiunea se obține prin minimalizarea *aspirantului*, care, la urma-urmei, ar putea fi contestat și fără invocarea oraculară a modelului.” [13] Cea de-a doua stereotipie negativistă a criticii, „prejudecata modelului în dispersie” postulează, în descendența primei, asimilarea în sincronie a textelor, judecate liniar în defavoarea axiologiei diacronice. Rezultatul ar fi înregimentarea teoretică a scriiturilor într-un eșafodaj supra-textual desantist, diluând valorile și demontând ierarhiile, oferindu-le compensativ coerență estetică prin exclusivă afiliere la un curent literar. Pornind de la aceste argumente teoretice, analistul inițiază atacul împotriva scriitorilor a căror marcă de reprezentativitate deja este instalată în mentalul critic contemporan, într-o polemică violentă cu ancheta pe tema *Iar n-avem roman?* din numărul 145/1995 al *Dilemei*: „Se vorbește, în general, de Rebreanu, Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu, se deplânge absența din librării a unui Buzura, Bălăiță și Toiu, ba chiar se afirmă că romanele lui Buzura, Breban, D. R. Popescu și Ivăsiuc ar fi *extraordinare, năucitoare* și că ar fi provocat,

prin caracterul lor tranșant politic, *adevărate cutremure de conștiință*. Să fim serioși! Adevăratele cutremure de conștiință nu aveau cum să fie provocate de niște cărți infirme, ce rosteau adevărul numai pe jumătate și al căror eșec a și fost semnalat de critica literară odată cu apariția prozei optzeciste. Cu toată valoarea ei contextuală, stilistica eschivei practicate de romancierii șaptezeciști e imposibil de acceptat ca argument documentar: actualitatea ei pălește în fața ororilor pe care memorialistica de detenție sau proza protestatară gen Paul Goma le dezvăluie astăzi. De altfel, caracterul evazionist al romanului politic șaptezecist reiese mai ales din maniera incompletă în care acesta trata realitatea comunistă - eludând sistematic prezentul și ocupându-se în schimb (coincident cu linia oficială) de *greșelile trecutului*.”[14] Anihilarea romanelor „infirmе”, care rostesc doar „jumătăți de adevăr”, demascarea pactului voalat cu regimul, asumat sub acoperirea „dublului discurs” sau a mizei evazioniste, sunt coordonatele actualizate ale „epurării” criticii postmoderne cu intenția declarată a impunerii, în ierarhia valorică actuală, a unui alt tip de text, a unui alt imaginar ficțional reverberând tendințele societății computerizate. Tematica „desuetă” este pusă la zid definitiv în virtutea ideii că mentalul cultural al „deschiderii către Europa” nu mai este receptiv la formele „paseismului idilic”, ale „defetismului periferiei”, la ficțiunea marginal-rurală sau, dimpotrivă, la comercializarea inter-culturală a unor mituri limitative prin recurența stigmatului centripet-naționalist: „În era ciberneticii nu se mai poate face literatură ca acum douăzeci de ani, cu doctori care își analizează neîmplinirile sufletului în fraze aluzive, cu mitocani care se îmbată de trupul femeilor iubite pe câte șase sute de pagini, cu luptători pentru dreptate socială care se ascund sub nume simbolice în ținuturi parabolice sau cu activiști omenoși, care țin discursuri progresiste din două în două capitole. Ce impact mai poate avea asupra cititorului postmodern, care obține simultaneitatea printr-un simplu zapping pe tastatura telecomenzii, un roman care începe într-un hambar și se încheie într-o sură? Cine mai pierde timpul citind fel de fel de tragedii shakespeariene strămutate în gospodăriile dintr-un sat obscur, când mijloacele multi-media îi oferă experiența virtuală a celor mai sofisticate decoruri?”[15] „Revoluția” postmodernă a scriiturii reclamă, în perspectiva analistului, renunțarea la ideologia auto-mutilantă a literaturii, totalmente perdantă prin „pășunismul său primitiv” gravitând în jurul personajelor „cu ie, fotă și tundră” care discută „în grajd despre Dumnezeu și la ședința de partid despre Iubitul Conducător.” Nici convenția textualistă a optzeciștilor nu mai convinge, auto-epuizându-se prin recurența manieristă a „micilor drame cotidiene”, prin „tribulațiile sale textuate textuant într-o textură a textului care ar scoate din sărite până și pe cel mai entuziast fan postmodern.”[16] Alternativa pentru acest tip de scriitură auto-devorantă, care și-a dovedit din plin suficiența ar veni, susține Ion Manolescu, dinspre sensibilitatea „noului val” – „textualismul mediatic”, o scriitură-hibrid pe modelele Pynchon, Barth, Rushdie și Kundera care îmbină „mijloacele artei cibernetice (imagerie virtuală, simulări tri-dimensionale, ilustrație fractală, jocuri inter-active, compresie digitală etc. uneori prin intermediul unei colaborări directe cu computerul, ca în cazul prozei electronice E-fiction), pentru a recompune universul într-o totalizare vizuală hipnotică.”[17]

Oferta acestui discurs ar soluționa dilemele creatoare, de metodă sau de „punere în scenă” ale modelelor narative anterioare, marcând un definitiv clivaj față de „problematika rurală și metafizica grădinii de zarzavaturi” pentru a demonta apoi „elucubrațiile semidocte ale modernismului citadin” și „împinge textualismul scriptic - tematizat exasperant în ultimul deceniu - spre clandestinitate.”[18] Maeștrii arhitecturii textualist-mediatică sunt doi practicieni ai interferenței codurilor care promovează o *scriitură a diferenței* cu miză postmodernă: Mircea Cărtărescu – *Orbitor* (care obligă „critica literară să-și schimbe lentilele fumurii cu unele transparente și, renunțând la ifosele elitiste, să analizeze cu alte instrumente noua literatură ce i se oferă”) și Sebastian A. Corn - *2484 Quirinal Ave.* (un roman al hiper-realității care contrariază „bieții balcanici cu nostalgii interbelice”). Proiectând o viziune *integrată* asupra lumii, în care planurile narative „clasicizate” își pierd acuitatea estetică, fiind

anulate de imageria virtuală a universurilor interferente și omotetice, romanul mediatic legitimează o evidență virulent amendată de către analist: „Atât romancierul șaptezecist, cât și cel optzecist care încă mai exersează, perseverent în ratare, un textualism scriptic de seminar Tel-Quel-ist se dovedesc la fel de anacronici astăzi. A scrie ca ei înseamnă a îngropa definitiv romanul românesc într-un provincialism cu pretenții.”[19]

O astfel de abordare asupra strategiilor de înnoire a literaturii postbelice nu poate rămâne fără replică. Ea vine din dublă direcție, de la editorialistul teoretician al *României literare* erijat în instanță de echilibrare a unor excese critice și de la Mircea Nedelciu, un practician postmodern direct vizat în ofensiva-manifest al lui Ion Manolescu. În numărul 9 din 6 martie, Nicolae Manolescu intervine în editorialul *Cearta modernilor cu postmodernii*, reproșându-i acestuia „lipsa de nuanțe” și „interșanjabilitatea canoanelor”: „Prima mea obiecție are în vedere o contradicție esențială din articolul lui Ion Manolescu: aceea de a respinge aprecierea prin prisma unui model unic al literaturii moderne și de a proclama totodată existența unui model unic, valabil pentru literatura postmodernă.”[20] Este întâiul efect contradictoriu al manifestului – înlocuirea unei paradigme canonizante cu o alta, de extracție diferită, dar guvernată de același tip de principii normative. Suprapunerea criteriilor de valoare, „culpa morală” a scriitorilor și „culpabilizarea prin reflex” a operei acestora – de unde și tendința de minimalizare absolută a unei întregi perioade de creație, orientare care coordonează implicit întregul demers al manifestului – sunt amendate ca instrumente ale criticii estetizante: „Problema *minciunii*, apoi, care ar roade, ca viermele din măr, întreaga literatură din era comunistă nu era, vorba lui Maioreșcu, în chestie într-un manifest ca acesta care se referă la arta prozatorilor. În plan moral, noi putem constata o diferență între tendința romancierilor de ieri de a-și justifica criticile curajoase făcute unor laturi ale sistemului prin îmbrățișarea unei perspective care părea a justifica sistemul ca atare. E o nuanță, chiar și în reformularea aceasta a problemei *minciunii*! În planul artei, acest aspect al lucrurilor nu are însă nici o relevanță.”[21] Punctând caracterul de *vendetta* personală contra criticilor contemporani cărora le „plătește niște polițe” - sub masca acuzatoare a opacității interpretative și a insensibilității acestora la noile realități scriptice -, editorialistul *României literare* amendează reprobator demersul vitriolizant al lui Ion Manolescu, descalificat prin chiar regulile „părtinitoare” ale propriului manifest.

Aflat în ipostaza unui „acuzat” în rechizitoriul manifestului, a scriitorului-nostalgic care își auto-epuizează propria scriitură prin imposibilitatea detașării de un pattern narativ exercitat monoton până la suficiență, Mircea Nedelciu ripostează într-un articol succulent, *Zap-ul la români. Un manifest postmodernist – între ridicol și superb*, în numărul 6 din 9 martie al revistei literare. El însuși un *homo mediaticus* în perioada petrecută în sudul Franței, având la îndemână opțiunea zapping-ului pentru instituirea unui dialog mediatic cu lumea exterioară, scriitorul constată în programul lui Ion Manolescu ocurența unui „cocktail de confuzii” care alimentează tezist și nejustificat antinomia conceptuală instaurată între *textualismul scriptic* și cel *mediatic*, dar și prezența unei partituri co-participative a lectorului transpus în personaj antrenat în pelerinajul virtual. Mecanismul, susține Nedelciu, presupune instrumente de *manipulare* a cititorului care nu pot deveni, nici în ultimă instanță, coordonate conceptuale specifice unui nou crez artistic. Cu atât mai mult cu cât politica marketing-ului mediatic contemporan constă în strategii de „captare a atenției” și nu în diversificarea ofertei de opțiuni: „De ce se bucură el că cititorul poate să zapeze, să fugă de pe canalul cu șuri și hambare pe canalul cu decoruri sofisticate? A găsit el metoda de a-l face să nu zapeze mai departe? Asta m-a făcut să râd cu hohote ca și declarația celui mai recent înființat partid din România care zice că *se adresează indecișilor din sondaje*. Păi, tocmai d-ai-a se numesc indeciși cei 35% pe care zisul partid crede că și i-a definit ca electorat: pentru că nu știe nimeni în ce fel se formează în capul lor opțiunea de vot, poate pentru că sunt analfabeți - la propriu, nu doar analfabeți politic, poate pentru că vorbesc o limbă diferită și de limbajul

politic și de textualismul mediatic al d-lui Ion Manolescu. Cum să te declari reprezentantul celor cu care nu ai nici o punte?”[22] Identitatea inconsistentă a lectorului/publicului - țintă, definit aluziv doar prin sintagma „utilizator de mijloace multimedia”, naște controverse privitoare la miza unei astfel de hiper-narațiuni textualizate, care, la nivelul programatic al „noului canon”, nu poate înlocui o formă „vetustă” de manipulare cu o alta, reconfigurată prin alte strategii. Remarcând faptul că demersurile normative ale manifestelor artistice combat, de regulă, tendințele manipulative exercitate în plan politico-social, Mircea Nedelciu consideră ca noua teorie a textualității mediatice se discreditează atunci când susține „orientarea” cititorului către atractivitatea noului tip de discurs. Mai mult, manifestul textualismului *scriptic* optzecist, luat ca punct de referință în validarea, prin opoziție, a celui *mediatic*, nu a existat decât la nivel retrospectiv: antologia lui Gh.Crăciun, *Competiția continuă – generația 80 în texte teoretice* sintetizează, într-un corpus comun, texte cu potențialități programatice, recuperând o atitudine creatoare și o viziune asupra lumii și inițiind deopotrivă un program comun optzeciștilor. Iar modelele aduse ca suport demonstrației, „Pynchon, Barth, Rushdie sau Kundera sunt autori care nu pot dovedi nici un procedeu pe care optzeciștii să nu-l fi încercat. E drept că nici *imagerie virtuală, simulări tri-dimensionale sau ilustrație fractală* n-am prea văzut la ei, dar aștept să văd cum arată chestiile astea la Ion Manolescu.”[23] Într-adevăr, mai târziu, în 2006, Ion Manolescu va scrie un roman, *Derapaj* (publicat la Polirom), considerat reprezentativ pentru mult teoretizatul *textualism mediatic*, o scriitură-hibrid care amalgamează codurile scriptice și imagistice într-un creuzet narativ pluridimensional, omotetic, din care istoriile și discursul *vizual* al acestora curg morfodinamic într-o hiper-realitate configurată fractal. Dar, dincolo de exercițiul demonstrativ al teoreticianului-scriitor care gestionează, în romanul său, „practica actualizantă” a proiecțiilor mediatice, rămân exagerările - demersul de anihilare totală a valorilor perspectivă în diacronia metamorfozelor și „detabuizarea” clamată ca procedeu contra-punctic de normare a unui nou cod de scriitură, „radical postmodern”. O aventură sinuoasă și energofagă la care nu toți criticii postdecembriști sunt receptivi. Mai ales că „liberalizarea” societății românești nu a însemnat, consideră Nicolae Manolescu într-un articol de fond din 14 mai 1997, și așezarea calitativă a valorilor. Din contra, deschiderile postrevoluționare, aspirațiile pro-democratice și pro-europeniste au declanșat o exacerbată avalanșă de prezențe critice, unele amendabile prin precaritatea formațiilor interioare, excesul cantitativ și „deprofesionalizarea continuă și masivă” [24] stigmatizând negator o stare de fapt în care confuzia criteriilor persistă cu obstinență în numele unui mult visat și râvnit succes. După 1989, validarea eurocentrică a literaturii române a generat așadar un fenomen dichotomic, aducând în prim-planul vieții critice ideo-grafii contradictorii: cele care dezbat incapacitatea literaturii române de a se scutura definitiv de jugul ideologic totalitarist, mizând pe texte și autori stigmatizați prin „colaboraționismul” lor de notorietate publică sau care practică un discurs al marginalității prin autohtonismul rural și cele care aclamă „despărțirea de trecut” și „revoluționarea” canonului literar. Poziția mediană, cea care pledează pentru „normalizarea revizuirilor”, în fapt o binemeritată repunere în drepturi a criteriului estetic în re-lectura operelor, aduce echilibrul prin refuzul exceselor motivate moral-politic și prin asumarea unei mize identitare declarate în re-considerarea statutului cultural românesc în oglinda integrării. Mai înainte, „comunismul ne-a țărnut, și el, contactul cu europenismul și un naționalism penibil ne apăra - nu numai prin protocronism - specificitatea noastră tradițională”[25] afirmă Z.Ornea discutând despre *Europenism și antieuropenism*, într-un articol - dezbateră din 21 mai. În perioada postdecembristă, mult-invocatului retard cultural, ca și limitării restrictive într-un „naționalism retrograd, al aderenței exclusiviste la o ierarhie canonică imuabilă”, stimulând colateral efectele localismului cultural ca factor al „defazării” față de Europa, le sunt căutate, cu înverșunare, cauzele. Surprinzător (sau nu) acestea sunt adeseori descoperite în anchetele realizate de reviste literare „oponente”. Este cazul numărului 11-12/1996 al *Caietelor critice*

care dezbate tema literaturii române postbelice, găzduind intervenții și opinii ale scriitorilor și criticilor preocupați de validitatea estetică a textelor perioadei și care stârnește reacții furibunde în comentariul lui Gh. Grigurcu. „Dreptul său la replică”, intitulat sugestiv „*Siberia spiritului*” și *calomnia*, publicat la distanță de un an, în nr. 21 din 28 mai 1997 al *României literare*, este construit resentimentar pe demontarea oricărei idei radiante dinspre „tabăra conservatorilor apolitici”, indiferent de pertinenta lor estetică. Intenția, de altfel onorabilă, a *Caietelor* de a medita rațional asupra rezistenței valorice a literaturii generate în spațiul ostil al frecvent invocatei „Siberii a spiritului” (Monica Lovinescu), fără orgolii refulate și ambiții de grup, este agresiv atacată: „Autorii ce n-ar fi dispuși a respecta anume clișee și tabuuri se văd taxați, pentru orice eventualitate, înainte de-a lua cuvântul: <<nu se poate nici să ne blocam într-o atitudine de denunțatori ai clasicilor noștri, să ne complăcem în atmosfera isterică a unui fel de interminabilă ședință de demascare a creatorilor de valori. A proliferat în ultimii ani la noi tipul căutătorului de pete... la alții, de preferință mult superiori lui ca talent, al justițiarului autoînscăunat, care taie și spânzură, după pofta inimii, fără ca necesarele proteste să se facă limpede auzite pe cât mai multe voci.>> Cât privește revizuirea valorilor, aceasta e recunoscută cu un sfert de gură, spre a se denunța, agresiv și, deci, intimidant, <<o forțare aberantă a acestui proces, un fel de asalt dat asupra ierarhiei valorilor, cu scopul, uneori declarat, de a o răsturna, demola, pulveriza.>>” [26] Sindromul ego-marginalității, dublat de un reflex compensativ al auto-validării, forjează evident atacul criticului „revizionist”, un „ilustru neinvitat” la dezbatere [27], care descalifică în ritmuri consecvente proprii „construcții critice interioare” fiecare luare de poziție a participanților la anchetă. „Nodul gordian” este reprezentat de semnificațiile și autenticitatea sintagmei „Siberia spiritului” ca structură geo-mentală, ideologică și simbolică, reprezentativă pentru România de după 1945. Suspectând adversarii („literatori” și „caietnici”) acestui concept aplicabil literaturii din perioada comunistă de „o înverșunare ce ilustrează orientarea mai mult ori mai puțin disimulată a revistei, recte spiritul conservator, nelipsit de un substrat politic, ce-o animă”, analistul *României literare* îi acuză de „calomnie crasă, indice al derutei, disoluției intelectuale și etice.” [28] Argumentele converg, iarăși, sub aparența „îndreptării apelor spre o albie firească”, spre o demonstrația cu finalitate ego-centrată. În dubla ei semnificație, de captivitate într-un spațiu geografic și cultural satelizat, cu „privirea întoarsă definitiv către răsărit” dar și de topos al „supraviețuirii ingrate”, „Siberia spiritului” reprezintă protejarea tacită a „colaboraționiștilor”, dar și prigoana elitelor „inconformiste”: „Întâmplător subsemnatul face parte din rândul celor în măsură a certifica, prin propria lor biografie, o lungă perioadă în care n-au avut dreptul de-a ocupa un serviciu și o lungă perioadă de exil intern. Scutit fiind doar de detenția în închisoare, am avut *privilegiul* de-a cunoaște direct toate celelalte măsuri represive ale regimului comunist. Am experimentat nu doar Siberia generică, lagăr al întregii țări comuniste, ci și multă, foarte multă vreme, Siberia marginalizării, a locului sterp prin izolare și supraveghere polițienească, Siberia domiciliului obligatoriu. <<Nu știu alții cum sunt>>, dar, în felul acesta, Siberia băștinașă a ajuns a alcătui o parte din viața mea ireversibilă, o umbră statornică a conștiinței mele.” [29] Articularea normativă a „exilului intern” - ca enclavă de autentică rezistență care proiectează drame interioare și forjează figuri de „eroi-opozanți ai periferiei” - pe care o întreprinde criticul într-un număr anterior al revistei - își probează acum utilitatea în elaborarea „mitului personal”, a ideo-grafiei „deținutului cultural” la care apelează analistul ca argument suprem în instrumentarea critică a dosarelor „oportuniștilor.” Ca într-o subtilă „comedie umană”, punctând absența unei axiologii de referință, compensată însă prin supralicitarea *exemplum*-ului personal, pus să vorbească ori de câte ori polemica de idei îl pune în inferioritate, Ion Simuț îi creionează un portret memorabil: „Lui Gh. Grigurcu îi lipsește, în primul rând, ideologia critică. Nu sensibilitatea, nu discernământul estetic, nu reacția polemică, nu simțul prezentului - ci Ideea (sau ideile). (...) Gh. Grigurcu este dator cu cel puțin un mare eseu

monografic despre un autor clasic sau modern (ar putea fi E. Lovinescu sau Ion Pillat, N. Davidescu sau Leonid Dimov). Fără îndeplinirea acestor condiții, posteritatea va fi mai severă, dacă nu chiar ostilă, rezervându-i inegalabilului critic un rol secundar. Oricare critic de întâmpinare are aceeași soartă: dacă nu pune ordine în cărțile citite de-a lungul unei vieți, dacă nu le găsește un punct de echilibru și stabilitate în rafturile unei sinteze, se prăbușește biblioteca peste el. Probabil ca proiecția istoriografică sau sinteza ideologică sunt erori, în măsura în care ignoră sau sacrifică unicitatea operei și inefabilul ei. Dar posterității îi plac erorile spectaculoase, solide, încheiate, bine articulate.” [30]

Intervenția *ex machina* lui Nicolae Manolescu, *Critica revizuirii*, din numărul 49 din 10 decembrie 1997, temperează elanul revizionist uniformizator prin reabilitarea necesarului criteriu estetic. Pledând pentru „spiritul critic al revizuirilor”, pentru „un adevăr complet și nuanțat, pentru restabilirea conjuncturilor și pentru explicarea obiectivă a lucrurilor”, fără de care „există riscul de a face ca o discuție principială să semene cu o răfuială personală”, editorialistul *României literare* cere aplicarea unui criteriu de valoare care să nuanțeze diferențiat circumstanțele. Altfel, „din serialul lui Gheorghe Grigurcu, un cititor neprevenit poate trage concluzia că, de la Nicolae Moraru la E. Simion, toată critica anilor ’50-’80 a fost o apă și un pământ. Lipsa unui criteriu de valoare, face ca un simplu activist cultural, pe care istoria literaturii nu-l va reține decât într-un subcapitol consacrat proletcultismului, să stea alături de un critic adevărat, a cărui acțiune a fost deseori salutară pentru o literatură aflată mereu în primejdie.” În lipsa necesarelor diferențieri, fenomenul revizuirilor devine „prilej de dispută sterilă, ca un meci de ping-pong, în care să ne aruncăm unii altora mingea la nesfârșit.” [31] Este ceea ce îi reușește din plin lui Gh. Grigurcu.

***Acknowledgement:** This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/89/1.5/S/59758. Fragmentul a fost publicat în volumul de autor **Identitate culturală și integrare europeană. Perspective critice asupra discursului identitar românesc în perioada postdecembristă**, Ed. Europlus, Galați, ISBN 978-606-628-006-8, 2011.

Note

[1] Gh. Grigurcu, *Efectul M.R.P.*, în *România literară*, nr. 40 / 9 octombrie 1996.

[2] *Ibidem*.

[3] Obsesia „dosariadei” denotă evidența unei patologii personale bine reprezentate, manifeste în consecvența cu care criticul elaborează liniile directe ale viitoarelor procese literare – *Ibidem*.

[4] Mircea Mihăieș, „Bă, ați devenit o nație de condamnați!” în *România literară*, nr. 42 / 23 octombrie 1996.

[5] Eugen Simion, *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, Ed. Moldova, Iași 1994 și George Pruteanu, *Pactul cu diavolul (Șase zile cu Petru Dumitriu)*, Ed. Universal Dalsi – Ed. Albatros, București, 1995. Amintim aici și numărul 3-5 din 2003 al *Caietelor critice* care, în secțiunea *Remember Petru Dumitriu*, face o analiză pertinentă a complexității operei, autentice și pline de viață, „izbăvind omul care a scris-o” de „culpa morală” de altfel public mărturisită (Eugen Simion). Pentru o panoramă simptomatică a fenomenului revizionist din anii imediat post-decemбриști, a se vedea Andrei Grigor, *Cărțile lui Moromete*, Editura Eminescu, București, 2001.

[6] Mircea Mihăieș, *op.cit.*

[7] *Ibidem*.

[8] Gabriel Dimisianu, *Beția superlativelor*, în *România literară*, nr. 43 / 30 octombrie 1996.

[9] Nicolae Manolescu, *Literatura*, în *România literară*, nr. 25 / 26 iunie 1996.

[10] Ion Manolescu, *Un manifest postmodernist*, în *România literară*, nr. 5 / 7 februarie 1996.

[11] *Ibidem*. Observația incriminează postura de normă reprezentativă a romanului contemporan atribuită romanului predist *Moromeții I*.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*.

- [17] *Ibidem*. Ion Manolescu dezvoltă conceptul textualismului mediatic și strategiile intrinseci ale „noii literaturi” aderente la paradigma computațională postmodernă în volumul publicat în 2003, la Polirom - *Videologia. O teorie tehnoculturală a imaginii globale*.
- [18] *Ibidem*.
- [19] *Ibidem*.
- [20] Nicolae Manolescu, *Cearta modernilor cu postmodernii*, în *România literară*, nr.9/6 martie 1996.
- [21] *Ibidem*.
- [22] Mircea Nedelciu, *Zap-ul la români. Un manifest postmodernist – între ridicol și superb*, în *România literară*, nr.6/9 martie 1996.
- [23] *Ibidem*.
- [24] Nicolae Manolescu, *Confuzia criteriilor*, în *România literară*, nr.19/14 mai 1997.
- [25] Z.Ornea, *Europenism și antieuropenism*, în *România literară*, nr.20 / 21 mai 1997.
- [26] Gh.Grigurcu, „*Siberia spiritului*” și *calomnia*, în *România literară*, nr.21/28 mai 1997.
- [27] „Îl las la o parte pe subsemnatul, care, deși frecvent amintit în corpusul anchetei, este evident că nu putea fi invitat, neîncăpând în cadrul magnanimității de <<libertate reală a spiritului>> și de <<respect pentru opinia celuilalt>>, propus de *Caiete critice*. Recunoaștem că nu ne-am făcut nici un fel de iluzii în această privință” – *Ibidem*.
- [28] *Ibidem*.
- [29] *Ibidem*.
- [30] Ion Simuț, *Ce-i lipsește criticului Gheorghe Grigurcu?* în *România literară*, nr. 33/20 august 1997. Contra-replica celui vizat nu întârzie să apară, desfășurându-se în două ample articole-răspuns intitulate *Pe marginea unui „profil”* – nr.37/17 septembrie și nr.38/24 septembrie 1997.
- [31] Nicolae Manolescu, *Critica revizuirii*, în *România literară*, nr.49 / 10 decembrie 1997.

Bibliografie

- Dimisianu, Gabriel, *Beția superlativelor*, în *România literară*, nr. 43 / 30 octombrie 1996.
- Grigor, Andrei, *Căruța lui Moromete*, Editura Eminescu, București, 2001.
- Grigurcu, Gh., „*Siberia spiritului*” și *calomnia*, în *România literară*, nr.21/28 mai 1997.
- Grigurcu, Gh., *Efectul M.R.P.*, în *România literară*, nr. 40 / 9 octombrie 1996.
- Grigurcu, Gh., *Pe marginea unui „profil”*, în *România literară*, nr.37/17 septembrie și nr.38/24 septembrie 1997.
- Manolescu, Ion, *Un manifest postmodernist*, în *România literară*, nr. 5/ 7 februarie 1996.
- Manolescu, Nicolae, *Cearta modernilor cu postmodernii*, în *România literară*, nr.9/6 martie 1996.
- Manolescu, Nicolae, *Confuzia criteriilor*, în *România literară*, nr.19/14 mai 1997.
- Manolescu, Nicolae, *Critica revizuirii*, în *România literară*, nr.49 / 10 decembrie 1997.
- Manolescu, Nicolae, *Literatura*, în *România literară*, nr. 25 / 26 iunie 1996.
- Mihăieș, Mircea, „*Bă, ați devenit o nație de condamnați!*” în *România literară*, nr. 42 / 23 octombrie 1996.
- Nedelciu, Mircea, *Zap-ul la români. Un manifest postmodernist – între ridicol și superb*, în *România literară*, nr.6/9 martie 1996.
- Ornea, Z., *Europenism și antieuropenism*, în *România literară*, nr.20 / 21 mai 1997.
- Pruteanu, George, *Pactul cu diavolul (Șase zile cu Petru Dumitriu)*, Ed.Universal Dalsi – Ed.Albatros, București, 1995.
- Simion, Eugen, *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, Ed. Moldova, Iași, 1994.
- Simuț, Ion, *Ce-i lipsește criticului Gheorghe Grigurcu?* în *România literară*, nr. 33/20 august 1997.